

**Из текста проф. др Александра Раствоића, „Седамдесетогодишњица
Битке на Козари“ (стр. 48–51)**

У време жестоких окршаја на Козари од 10. јуна до 15. јула 1942. године било је време када су закони и норме у понашању људи престале да постоје. Сви Козарчани са подручја операција били су изложени најсвирепијем уништењу.

Овом усташком акцијом потпуно је опустошено 150 поткозарских села. Народ заробљен на Козари Немци и усташе одвели су у концентрационе и сабирне логоре у Приједору, Костајници, Церовљанима крај Дубице, Новској, Пакленици, Јасеновцу, Уштици, Млаки, Јабланцу и Старој Градишки. Укупно је затворено 68.600 Козарчана, међу њима је било 23.858 деце. Оно што су деца доживела у усташким логорима представља јединствен пример људског страдања.

Све је било испланирано по замисли Хајнриха Химлера и његовог упутства од 25. маја 1942. године које гласи: *Акције против особа које помажу партизанима у Југославији морају бити немилосрдне. Мушкарце из осумњичених породица, па чак и ако се ради о читавим племенима, треба без изузетка стрелјати. Дјецу стрелјаних бандита треба одузети њиховим мајкама и смјестити у њемачке провинције како их не би одгајали у мржњи према Нијемцима. Мајке ћемо послати у концентрационе логоре. Без милости морамо остварити наш план колонизације.*

Усташе су према деци са Козаре далеко превазишле своје учитеље. Постоје бројна сведочанства о масовном страдању деце у усташким логорима на територији тзв. НДХ.

Као млада девојка логораш Мара Вејновић-Смиљанић која је била у логору Стара Градишка јуна 1942. године доживела је агонију деце у логору. Њено сведочанства говоре о ужасном људском болу, јаду, патњи и немоћи, када су мајкама усташе на силу узимале децу и одводиле: *Потом су децу убацивали у логорску зграду. У поједине собе сатјеривали би и по педесеторо дјеце, који су у тај простор могли стати једино у усправном положају. Неколико опатица (часне сестре) ишле су од собе до собе са неком текућином у кантицама и кистовима мазале дјеци уста. Говориле су да је то текућина за ублаживање жеђи. Међутим, послије неког времена дјеца су почела да се превијају од болова... а њихове усне биле су живе ране. Умирале су у најтежим мукама и вапајима. То је трајало данима.*

Иста судбина пратила је децу са Козаре која су била разбацана по осталим сабирним центрима Јасеновачог губилишта. Колико је тачно деце убијено у Јасеновцу, где је граница између живота и смрти била потпуно избрисана, вероватно се никада неће сазнати. Децу су стрелјали, бебе набијали на бајонете, коље и шилате летве од плотова, клали ножевима и секирама, спаљивали у кућама,

на Градини и Јасеновцу кували их у котловима за прављење сапуна, завезану у цакове бацали у реку и бунаре, гушили и тровали каустичном содом, убијали глађу, жеђи и хладноћом. Јасеновачко стратиште, које се од Крапља до Старе Градишке, простире на простору од 210 квадратних километара, прогутало је више од 10.340 дечака и девојчица чија су имена до сада утврђена од тога 5.683 су била деца са Козаре. Врхунац дечјег страдања достигнут је када су одлуком Анте Павелића и Андрије Артуковића, 12. јула 1942. године основана три посебна логора „за одгој и преваспитавање“ партизанске деце.

У Горњој Реци код Крижеваца био је један од првих логора за децу под управом усташке Надзорне службе кроз који је прошло 400 деце са Козаре. Током 1942. године у овом логору двесто деце је умрло, педесет најтеже оболелих преузео је Црвени крст и разместио их по загребачким болницама и прихватилиштима. Сви они су умрли. Остала деца су пребачена у карантин дечјег логора у Јастребарском који је био под покровитељством часних сестара конгрегације Св. Винко Паулски и управом злогласне Берте Пулхерије. Кроз логор је прошло је 3.336 деце.

Највећи дечји логор „Прихватилиште за дјецу избеглице“ налазио се у Сиску и био под покровитељством „женске лозе“ усташког покрета. Кроз Сисак су прошла 6.693 детета, од којих је за три месеца, умрло због тешких услова или побијено 1.600 девојчица и дечака. Већина деце била је из Козарских општина: Дубица, Приједор и Градишка. О страдањима деце у овом логору постоје бројна сведочанства. Др. Велимир Дежелић, функционер Црвеног крста Хрватске, 3. септембра 1945. године, пред комисијом за утврђивање ратних злочина говорио је о сташним мукама кроз које су пролазила деца која су била затворена у овом логору: *Најзлогласнији је дјечји логор у Сиску. Силом одвојену дјецу од родитеље усташе су затварале у просторије заражене пјегавцем. Сем тога Антун Најжер, љечник и једно вријеме управник логора, православу дјецу је ликвидирао затрованим ињекцијама...* Говорио је и о силовањима која су усташе вршиле над малим девојчицама. [...]

О размерама страдања за време рата Босанске крајине и Козаре најбоље говоре бројке. Од четири босанске области током рата највише су страдале Босанска Крајина где је животе изгубило 47,6% цивила и источна Босна са 35,5%. Национална структура страдалих даје прецизнију слику која показује да су од укупног броја страдалих цивила 71,9% Срби (122.401), 15,6 % Муслимани (26.497), 6,8 % Јевреји (11.562), 3,6% Хрвати (6.060). Ратна трагедија се најјаче осликавала у страдању деце. Деца у укупном броју страдалих српских цивила су учествовала са 26,1%, а међу њима 71,9% (23.003) је потицало из Босанске Крајине.